



Vastapainon tieteellisten käsikirjoitusten referee-prosessi

Vastapainossa on käytössä kolmitasoinen toimitusprosessi tieteellisten käsikirjoitusten arvioinnissa. *Ensimmäisessä vaiheessa* kustantamon toimitus ottaa esityksen vastaan ja tarvittaessa kommentoi julkaisuehdotuksen esittäjälle mahdolliset puutteet. *Toisessa vaiheessa* julkaisuehdotuksen arvioi toimitusneuvosto, joka kokoontuu 11 kertaa vuodessa. Toimitusneuvosto arvioi julkaisuehdotuksen, pyytää tarpeen mukaan korjauksia, teettää käsikirjoituksen toimivuudesta mahdollisen kommenttikierroksen ja päättää lopulta käsikirjoituksen hylkäämisestä tai lähettämisestä refereekierrokselle.

Kolmannessa vaiheessa referee-menettelyn mukaisessa arviointi-prosessissa tieteellisen teoksen käsikirjoitus tai sisältösuunnitelma lähetetään vertaisarvioitavaksi vähintään kahdelle Vastapainon valitsemalle asiantuntijalle. Kokoomateosten arviointi voidaan järjestää myös luvuittain. Lausuntojen lisäksi Vastapainon toimitusneuvosto tutustuu käsikirjoitukseen ja tekee lopullisen päätöksen julkaisemisesta tai julkaisematta jättämisestä kaiken tarpeellisen tiedon perusteella.

Referee-lausunnot laaditaan vapaamuotoisesti, mutta vastaamaan sisällöltään Vastapainon ohjeita käsikirjoituksen referee-arvioijalle. Lausunnonantajan tulisi ottaa perustellen kantaa käsikirjoituksen julkaistavuuteen. Arvioitsijan tulisi esittää kantansa siitä, kannattaako käsikirjoitus a) julkaista sellaisenaan tai b) vähäisin muutoksin, vai vaatiiko se c) suurempia korjauksia, joiden jälkeen sitä voidaan uudelleen tarjota julkaistavaksi, vai onko tilanne se, että d) käsikirjoitusta ei kannata julkaista. Lausunnot toimitetaan kustantamolle lausunnonantajan kanssa sovitun aikataulun mukaan, kuitenkin kohtuajassa.

Saatuään referee-lausunnot ja koottuaan mahdollisen muun kirjaehdotusta koskevan palautteen Vastapaino välittää tämän kaiken tiedoksi kirjantekijöille. Usein tässä vaiheessa neuvotellaan, mitä muutoksia käsikirjoitukseen vielä on tarpeen tehdä. Mikäli muutoksista päästään yhteisymmärrykseen, tehdään lopullinen kustannuspäätös ja -sopimus ja sitoudutaan yhdessä sovittuun aikatauluun kirjan julkaisemiseksi.

OHJEITA KÄSIKIRJOITUKSEN REFEREE-ARVIOIJALLE

MITÄ HYVÄ TIETEELLINEN KIRJOITTAMINEN ON

Vastapaino kannustaa lausunnon antajia ymmärtämään tieteellisen kirjoittamisen laajassa merkityksessä, sillä arvioitavat käsikirjoitukset edustavat monia lähestymistapoja ja tyyllilajeja ja niiden kohderyhmät ovat erilaiset.

Käsikirjoituksissa arvostamme erityisesti pyrkimystä ilmaista asiat kiinnostavasti ja yleistajuisesti, jolloin teos on myös tiedeyhteisön ulkopuolisten lukijoiden ja esimerkiksi opiskelijoiden vaivatta ymmärrettävissä. Lausunnon antajan tuleekin ottaa huomioon käsikirjoituksen lähestymistapa ja kohderyhmä.

Lausunnossa on suotavaa ottaa kantaa käsikirjoituksen aiheen yleiseen tärkeyteen sekä sitä koskevan tieteellisen keskustelun tuntemukseen. Lisäksi on tietenkin otettava kantaa teoksen tieteellisen sisällön paikkansapitävyyteen ja merkittävyyteen.

MITÄ ASIOITA LAUSUNNOSSA VOI ESIMERKIKSI ARVIOIDA

Relevantteja kysymyksiä arvioinnissa esille otettaviksi voivat olla muun muassa seuraavat:

- Mikä on käsikirjoituksen kohdeyleisö? Kuinka laaja se on?
- Sisältääkö käsikirjoitus tälle yleisölle välttämätöntä uutta tietoa?
- Onko käsikirjoituksen tarkoituksena herättää keskustelua tieteellisesti, tutkimuksellisesti tai yhteiskunnallisesti tärkeistä aihepiiristä?
- Sisältääkö käsikirjoitus muuta kuin tekijän oman tutkimuksen kautta hankittua tietoa, esimerkiksi poleemisia näkemyksiä tai uuden synteessin tai jäsennyksen jo olemassa olevista tutkimustuloksista? Onko tämä tieto kiinnostavaa ja paikkansapitävää? Vai onko käsikirjoitus sellaisenaan uudenlainen synteesi tai jäsennyystapa suomalaiseen keskusteluun?
- Onko käsikirjoitus ymmärrettävä lähinnä kyseistä tieteenalaa tunteville vai laajemminkin tieteestä kiinnostuneelle yleisölle?
- Mitkä ovat käsikirjoituksen ansiot esimerkiksi uuden tiedon tuottamisen tai alan tutkijoiden ammattitaidon edistämisen näkökulmasta?
- Soveltuuko käsikirjoitus oppikirjaksi jollakin alalla? Minkä tasoisten opiskelijoiden ymmärrettävissä käsikirjoitus on (tähän vaikuttavat käsikirjoituksen esitystapa ja sen vaatimat pohjatiedot)?
- Tunteeko kirjoittaja tutkimukselleen tarpeelliset lähteet ja aihepiirinsä kirjallisuuden ja

hyödyntäkö hän niitä riittävästi?

— Jos kyse on empiirisestä tutkimuksesta, esitelläänkö aineisto ja menetelmät ymmärrettävästi ja riittäväällä tarkkuudella? Kytkeytyykö esitelty teoreettinen, metodologinen tai käsitteellinen viitekehys empiiriseen tai muihin esimerkkeihin toimivalla tavalla?

— Perusteleeke kirjoittaja väittämänsä?

— Tekeekö kirjoittaja tekstissään sen, mitä johdannossa lupasi?

— Tukeeko tekstissä esitelty asia päätelmiä?

— Onko käsikirjoituksen rakenne selkeä ja asia sujuvasti esitetty?

— Onko käsikirjoitus rakenteeltaan tasapainoinen?

— Onko monografia, artikkelikokoelma tai tieteellinen oppikirja lajityypilleen ominaisella tavalla perusteltu ja eheä kokonaisuus, jossa kerronnan kaari kantaa alusta loppuun asti?

— Millaisella tyyllillä käsikirjoitus on laadittu? Onko kirjoitusote sellainen, että se kutsuu lukijaa lukemaan ja ylläpitää hänen mielenkiintoaan? Onko asiat esitetty selkeästi ja kiinnostavasti? Onko tekijä mahdollisesti hyödyntänyt kertovan tietokirjallisuuden keinoja, kuten tarinallisuutta, omakohtaisuutta tai huumoria?

TEKSTIN SUJUVUUDEN JA PITUUDEN KOMMENTOIMINEN

Arvioinnissa on hyvä kommentoida myös tieteellisen kirjoittamisen perusasioita, joita ovat muun muassa tehtävänasettelun selkeys, otsikoiden ja sisällön vastaavuus, keskeisten käsitteiden, metodien ja teorioiden määrittely, kirjoituksen rakenteen loogisuus sekä argumentoinnin ja tulkintojen esittämisen havainnollisuus.

On hyvä kommentoida myös käsikirjoituksen tuottamaa lukukokemusta, esim. jos teksti on raskaslukuista, luettelomaista, abstraktia/konkreettista tai mielenkiintoa herättävää.

Arvioitsija voi suosittaa ja ehdottaa muutoksia ja parannusehdotuksia. Käsikirjoituksen lajityyppi tulee ottaa huomioon.

Arvioitsija voi tehdä lyhentämisehdotuksia.

MITÄ ARTIKKELIKOKOELMASSA PITÄÄ ERITYISESTI HUOMIOIDA

Hyvin toimitetussa artikkelikokoelmassa on laaja johdanto, jossa tutkimus kontekstualisoidaan ja kokoelman sisältö ja tavoitteet esitellään lukijalle.

Artikkelikokoelman tulisi olla mielekäs ja eheä kokonaisuus, jonka osat tukevat toisiaan. Ihanteellisessa tapauksessa yksittäiset artikkelit ovat ikään kuin kirjan lukuja, joilla on eri kirjoittajat.

Yksittäisten artikkelien ansiot ja mahdolliset puutteet on hyvä mainita.

Artikkelikokoelmaa koskevassa lausunnossa tulee aina sanoa vähintään jotain jokaisesta kokoelman artikkelista.

LÄHTEET

Jos arvioitsija pitää käsikirjoituksen lähteitä tai niiden käytön tapaa puutteellisena, hänen tulisi auttaa kirjoittajaa eteenpäin nimeämällä oleellinen kirjallisuus.

Mitkä ovat ne keskeiset lähteet, jotka asiantuntijan mielestä puuttuvat käsikirjoituksesta?

Jos käsikirjoitus on vahvasti päällekkäinen aiemmin julkaistun aineiston kanssa, tämä on hyvä saattaa Vastapainon tietoon, sillä jo julkaistua aineistoa ei julkaista uudelleen. Myös epäily plagioinnista sekä sitaattien tai lähteiden merkinnän puutteellisuus on syytä mainita.

MISSÄ SÄVYSSÄ LAUSUNTO KIRJOITETAAN

Vastapaino toivoo saavansa lausuntoja, jotka ovat puolueettomia ja rakentavan kriittisiä.

Kirjoittajalle osoitettava palaute voi olla suorapuheista, mutta sen on oltava asiallista ja kirjoittajan tyyli huomioon ottavaa. Tulkintaeroavaisuudet eivät ole virheitä. On eettisesti korrektia käsitellä toisen kirjoittajan tekstiä niin kuin toivoisi omaansa käsiteltävän.

Lausunnot on syytä kirjoittaa niin, että Vastapaino voi lähettää ne sellaisenaan anonymiteetin vaarantumatta käsikirjoituksen kirjoittajille ja evästä näitä toimituksellisilla kommentteillaan.

LAUSUNNON PITUUS

Vastapainolle laadittavat referee-lausunnot ovat vapaamuotoisia ja pituudeltaan usein kahdesta neljään sivua, vaikka joskus olennaisen voi sanoa lyhyemminkin.

KANNATTAAKO LAUSUNNONANTAJA KÄSIKIRJOITUKSEN JULKAISEMISTA

Lausunnoissa tulisi aina ottaa selkeästi kantaa kysymykseen, kannattaako käsikirjoitus

- a) julkaista sellaisenaan tai
- b) vähäisin muutoksin, vai vaatiiko se

- c) suurempia korjauksia, joiden jälkeen sitä voidaan uudelleen tarjota julkaistavaksi, vai onko tilanne se, että
- d) sitä ei kannata julkaista.

Vastuu ei ole arvioitsijalla, viime kädessä julkaisemispäätöksen tekee tietenkin kustantaja.

VERTAISARVIOINTI ON LUOTTAMUSTEHTÄVÄ

Vertaisarviointi on yleinen käytäntö, jolla varmistetaan julkaistavien kirjoitusten korkea tieteellinen taso.

Arviointitehtävä on vastuullisuutensa ja asiantuntemusta vaativan luonteensa vuoksi tärkeä luottamustehtävä ja arvostettu ansio jokaiselle, jolta sitä pyydetään ja joka sen ottaa vastaan.

LAUSUNNONANTAJA SITOUTUU VAITIOLOVELVOLLISUUTEEN

Lausunnonantaja ei saa käyttää hyväksi arvioitavassa käsikirjoituksessa esitettyjä tietoja eikä paljastaa niitä muille, ellei tästä erikseen perustellusti sovita Vastapainon kanssa.

Arvioitsija saa toki mainita ansioluettelossaan ja muissa vastaavissa yhteyksissä, että hän on toiminut lausunnonantajana Kustannusosakeyhtiö Vastapainolle, mutta yksilöimättä, mistä käsikirjoituksesta on ollut kyse.

JÄÄVIYS

Arvioijien valinnassa pyritään ottamaan huomioon jääviyssuhteet. Jos asiantuntijalla on ilmeinen eturistiriita käsikirjoituksen sisällön tai kirjoittajan kanssa tai hän on muuten osallinen asiaan, tämä tulee kertoa ja kieltäytyä arvioinnista.

Asiantuntijaksi ei voida valita käsikirjoituksen kirjoittajan tai kirjoittajien lähisukulaista tai kirjoittajan tai kirjoittajien esimiestä, alaista tai opinnäytetyön ohjaajaa.

Asiantuntijaksi ei voida myöskään valita henkilöä, jolla on ollut yhteisiä julkaisuja kirjoittajan tai kirjoittajien kanssa kolmen viime vuoden aikana.